

DÜNYA QADIN HÜQUQLARININ MÜDAFİƏSİNƏ TARİXİ BAXIŞ

“İnsan Hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamə” bəşər ailəsinin bütün üzvlərinə xas olan ləyaqət hissəsinin və onların bərabər və ayrılmaz hüquqlarının tanınmasının azadlıq, ədalət və ümumi sülhün əsası olduğunu nəzərə alır. İnsan hüquqları məsələsinə müasir hüquqi yanaşmalara görə, hər bir şəxs irqindən, dərisinin rəngindən, cinsindən, dilindən, dinindən, siyasi və digər əqidəsindən, milli və ya sosial mənşəyindən, əmlak, sosial mövqə və digər vəziyyətindən asılı olmayaraq, “İnsan Hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamə”də elan edilmiş bütün hüquq və azadlıqlara malik olmalıdır.

“İnsan haqları” anlayışı insanların özlərini reallaşdırmaq və qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək üçün tam azad olduqları bir dünya ortamını əsas götürür. Bu mənada, ideal bir dünyada qadın haqlarının, uşaq haqlarının və s. ayrıca müzakirəsinə bəlkə də ehtiyac qalmayacaq. Lakin hələlik, belə bir ideal cəmiyyət qurulmayıb və ona doğru gedən yollar da, görünür, insan hüquqları məsələsinin müxtəlif istiqamətlərinin ayrı-ayrılıqda müzakirəsindən keçir.

Samir Mustafayev fikrincə, 1792-ci ildə Meri Vollstounkraftın Fransa inqilabının prinsiplərinə əsaslanaraq, yazdığı “Qadın haqlarının qorunması” kitabı çapdan çıxmışdır. Yazar kitabda qadın və kişinin bərabər olduğunu göstərmiş, qadınların təhsil haqlarının müdafiəsinə qalxmışdır. Bundan başqa, Meri Vollstounkraft 1850-1851-ci illərdə İngiltərədə I və II Beynəlxalq Qadın Haqları Sözləşməsi konqreslərini düzənləmiş və bu toplantılara sədrlik etmişdir.

ABŞ-ın qadın haqları müdafiəçisi Elizabeth Cady Stanton və Lucrehia Mott ABŞ-da ilk Qadın Haqları Konqresini 1848-ci ildə düzənləmişdilər. Həmin konqresdə qadınlar ABŞ-ın İstiqlal Bəyannaməsindəki “Bütün insanlar bərabər doğulmuşlar” ifadəsinin “Bütün qadın və kişilər bərabər doğulmuşlar” şəklində dəyişdirilməsini istəmişdilər. Əlavə olaraq Stanton 1869-cu ildə Beynəlxalq Qadın Səsvərmə Haqqı Birliyini qurmuş və 1890-cı ilə qədər bu quruma rəhbərlik etmişdi.

1864-cü ildə I İnternasional yarandı. Ali Şura qadınların da üzvlüyə qəbul edilməsini təmin etdi. 1866-cı ildə Amerikada Beynəlxalq Əmək Birliyi quruldu. Bu, əmək haqlarının ödənilməsi və qadınların liderliyi məsələsini ortaya atan ilk təsisatlardan idi.

10 aprel 1871-ci ildə Paris Kommunasında “xalqın hüquq və azadlıqları uğrunda mübarizə apararkən, öldürülən bütün vətəndaşların yetim uşaqlarına” aylıq məvacib verilməsi qərar alındı.

1900-cü illərin əvvəllərində İn-

giltərədə qadınlar səsvərmə haqqı üçün imzatoqlama kampaniyasına başladılar. Təxminən 30 min imzalı ərizə müvafiq orqanlara təqdim edildi. Londonda minlərlə qadının qatıldığı səsvərmə haqqı üçün nümayişlər keçirildi. Sonucda 1928-ci ildə İngiltərədə qadınlar da kişilər kimi, 21 yaşda səsvərmə hüququ əldə etdilər.

Filippinli qadınlar da 1900-cü illərin əvvəllərindən etibarən, qadın təşkilatları quraraq, cinsi ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması məsələsində mübarizəyə başladılar. Bunun nəticəsində, ancaq 1937-ci ildə səsvərmə haqqı qazandılar.

1902-ci ildə Şimali Amerika və Avropada qadınlar evlənmə, boşanma və mədəni hüquqlar məsələsində Haaqa Konvensiyasında qəbul edilən beynəlxalq standartların öz hökumətləri tərəfindən də qəbul olunması üçün təzyiq göstərmişlər. 1905-ci ilin iyul-noyabr aylarında Londonda 4 min qadın “Uşaqlara yemək, ərlerimize iş və dünya işçilərinin birliyi” deyərək, yürüş keçirmişlər. 1905-ci ildə Moskva, Peterburq, Minsk, Yalta, Saratov, Vilnüs və Odessa şəhərlərində ilk dəfə qadın haqlarının müdafiəsi məqsədilə mitinqlər təşkil edilmişdi.

1908-ci ildə Almaniyada qadınların siyasi partiyalara üzv olmalarına imkan yaradılmış, 1908-ci ilin dekabrında I Ümumrusiya Qadınlar Konqresi təşkil edilmişdir. 1908-ci ildə Nyu-Yorkda 15.000 qadın, daha az iş vaxtı, daha yaxşı

ABŞ-ın Nyu-York şəhərində geyim sektorunda çalışan yüzlərlə qadın aşağı maaşa, uzun iş saatlarına, eyni zamanda, pis iş şəraitinə etiraz olaraq tətill etmişdir. Polis aksiyanı dağıtmış və bu zaman 129 qadın yandırılaraq öldürülmüşdür.

Lakin 8 mart günü ilə bağlı başqa fərziyyələr də vardır. Bəzi tarixçilərin fikrincə, 8 martın təqvimə qırmızı rəqəmlərlə düşməsinin səbəblərini bilmək üçün 1910-cu ildə həmin günün bayram kimi qeyd olunması təşəbbüsünü irəli sürmüş Klara Setkinin şəxsiyyətinə, xüsusən, onun milli mənsubiyyətinə nəzər salmaq lazımdır. Yəhudi Klara Setkinin təklif etdiyi 8 mart günü 1910-cu ildə yəhudilərin Purim bayramı ilə üst-üstə düşürdü (yəhudi təqvimində Purim bayramının yeri dəyişir). Purim bayramı isə yəhudilərdə qadın ağılı, eyni zamanda, bu millətin özünümüdafiə haqlarını simvolizə edir.

Birinci Dünya müharibəsinə etiraz etmək üçün qadınlar 1915-ci ildə Beynəlxalq Konqres keçirdilər. Bu konqres nəticəsində yeni bir qadın ittifaqı quruldu. İttifaqın rəhbəri Nobel Sülh mükafatı qazanmış ilk qadın olan Jane Addams idi.

1917-ci ildə Rusiyada Oktyabr inqilabının Sankt-Peterburqdakı qadın işçilər tərəfindən başlanması da faktıdır. 1945-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı yaradıqlarkən BMT-nin təsis sənədində “insanlar arasında bərabərlik” maddəsi “qadınlar və kişilər arasında bərabər-

“İnsan haqları” anlayışı insanların özlərini reallaşdırmaq və qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək üçün tam azad olduqları bir dünya ortamını əsas götürür.

Bu mənada, ideal bir dünyada qadın haqlarının, uşaq haqlarının və s. ayrıca müzakirəsinə bəlkə də ehtiyac qalmayacaq. Lakin hələlik, belə bir ideal cəmiyyət qurulmayıb və ona doğru gedən yollar da, görünür, insan hüquqları məsələsinin müxtəlif istiqamətlərinin ayrı-ayrılıqda müzakirəsindən keçir.

gəlir və səsvərmə hüququ üçün nümayiş keçirdi. Nümayişdə, ayrıca olaraq, ilk dəfə dekret tələb edən qadınların şüarı “Çörək və Gül” idi. Çörək həyat eşqini, qarın toxluğunu, gül isə daha rifahlı həyat tərzini ifadə edirdi. 1909-cu ildə isə Avropadakı qadınlar fevral ayının son bazar gününü, fevralın 28-ini ilk qadın gününü olaraq keçirdilər.

Samir Mustafayev yazır: “1910-cu ildə Danimarkanın Kopenhagen şəhərində keçirilən Qadın Sosialist İnternasionalının qurultayında Klara Setkin hər il 8 mart gününün dünya qadınları üçün olması təklifini irəli sürdü və bu təklif qəbul olundu. Niyə məhz 8 mart? Məlumatlara görə, 8 mart 1857-ci ildə

lik” formasında təsbit olunmuşdur.

1946-cı ildə BMT nəzdində Qadınların Statusu Komissiyası təşkil edilmiş və qadın hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı bir sıra mühüm sənədlər qəbul olunmuşdu. 1950 və 1960-cı illərdə kolonistlərə etiraz olaraq, 11 mindən çox keniyalı qadın ayağa qalxmış və həbs edilmişdi. Afrikalı qadınlar da belə bir təcrübə nəticəsində, 1962-ci ildə Afrikalı Qadınlar Konfransını təşkil etmişlər. Şərqi Afrikada isə keniyalı qadınlar Uqanda və Tanzaniyadakı qadınlarla birlikdə müxtəlif seminarlar təşkil edərək, müstəqillikdən qadınların da yararlanması üçün mübarizə aparmışlar.”

1968-1978-ci illər arasında bir çox sahədə qadın haqları ilə bağlı

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KİVDİF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə “İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması” istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

edildi.

31 oktyabr 1979-cu ildə İngiltərədə 80 minə yaxın qadın abortu məhdudlaşdıran qanun layihəsinə etiraz yürüşü təşkil etdi. Avropa Şurası 1979-cu ildə qadın-kəşi bərabərliyini təmin etməyə istiqamətlənmiş ilk komitəsini qurmuşdur. 1987-ci ildən etibarən, bu istiqamətdə digər komitələr də qurulmuşdur. BMT-nin Baş Assambleyası tərəfindən 1979-cu ildə qadınlarla qarşı hər cür ayrı-seçkiliyin qarşısının alınmasına dair müqavilə qəbul edilmiş və 1980-ci ildə bu sənəd üzv ölkələrin imzalaması üçün açılmışdır. 18 mart 2005-ci ildən etibarən, 180 ölkə müqaviləni ratifikasiya etmişdir. II Dünya Qadın Konfransı 1980-ci ildə Kopenhagenə keçirilmişdir.

17 may 1987-ci ildə İstanbulda 2.000-dən çox qadın “Dayağa qarşı kampaniya” çərçivəsində nümayiş təşkil etmişdir. 1992-ci ildə Avropa Şurası çərçivəsində Qadın-Kəşi Bərabərliyi İdarə Komitəsi (CDEG) qurulmuşdur. CDEG Şura çərçivəsində qadın-kəşi bərabərliyini prioritet götürür.

17 oktyabr 2000-ci il tarixində Brüsseldə qadınların yoxsulluğa və döyüşə qarşı nümayiş keçirilmişdir. Qadınlar Beynəlxalq Valyuta Fonduna, Dünya Ticarət Təşkilatına, Dünya Bankına, Dünya Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı kimi beynəlxalq maliyyə qurumlarına qarşı çıxmışlar.

Vahid Ömərov,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru